

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

УДК 37+008(477.84)

Даюк Жанна Юріївна

**КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ВИКЛАДАЧІВ ТА ВИПУСКНИКІВ КРЕМЕНЕЦЬКОГО ЛІЦЕЮ
В УКРАЇНІ (XIX – ПОЧ. XX СТ.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник:

доктор філософських наук, доцент

Афанасьєв Юрій Львович,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
кафедра культурології й інформаційної діяльності,
професор, м. Київ.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор

Дем'янчук Олександр Никанорович,

Луцький інститут розвитку людини Відкритого
міжнародного університету розвитку людини “Україна”,
проректор з науково-методичної роботи;

кандидат педагогічних наук

Христенко Ольга Мирославівна,

Тернопільський державний медичний університет імені
І.Я. Горбачевського, кафедра філософії та суспільних
дисциплін, викладач.

Захист відбудеться 21 вересня 2011 р. об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 в Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40, другий поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40.

Автореферат розісланий 20 серпня 2011 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

С.Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та стан дослідженості проблеми. Входження української держави в європейський освітній простір, унормоване низкою освітніх документів, передбачає вивчення історичного досвіду становлення та розвитку освітніх закладів нашої держави в загальнокультурному та регіональному контексті. У „Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті”, „Концепції виховання дітей та молоді у системі національної освіти” та інших освітніх документах наголошується на необхідності цілісного вивчення актуальних у сфері педагогічної науки проблем у зв’язку з історично зумовленим утвердженням національної системи освіти.

З урахуванням того, що Україна стала учасником Болонського процесу, особливого значення набуває можливість вивчення історико-педагогічного досвіду розвитку освіти на Волині як одного з перших регіонів щодо запозичення європейського досвіду організації освітнього процесу у XIX – на початку XX ст.

Тому дослідження таких історико-педагогічних феноменів, яким став у першій половині XIX століття Кременецький (Волинський) ліцей, викликає зацікавлення науковців з огляду на те, що цей навчальний заклад вирізнявся з-поміж інших гімназій та ліцеїв способом організації, регіональними соціокультурними характеристиками та змістом навчально-виховного процесу; завдяки його діяльності було апробовано численні моделі фіндування навчальних закладів в Україні та інших її регіонах; викладачі та випускники Кременецького ліцею склали особливу групу культурних, громадських та освітніх діячів, які розпочали громадську та культурно-просвітницьку діяльність під час навчання у ліцеї, а згодом продовжили її у різних регіонах України та за кордоном.

Проблема становлення та розвитку змісту, форм та методів навчально-виховного процесу у Волинському (Кременецькому) ліцеї стала предметом вивчення низки українських та зарубіжних (переважно польських) науковців. Так, *в Україні* діяльність Кременецького ліцею досліджували О. Карліна, Р. Кирчів, С. Медведєв, В. Павленко, Н. Сейко, С. Чуйко, К. Шамаєва, Р. Шмагало, та ін. Одним із небагатьох комплексних досліджень Кременецького ліцею, попри позірну вивченість історії розвитку цього навчального закладу, є історико-педагогічне дисертаційне дослідження С. Коляденко „Зміст та організація діяльності Кременецького ліцею як осередку освіти на Волині (1805-1833 рр.)” (1997 р.) та історичне – Н. Оболончик „Кременецький ліцей в системі освіти Другої Речі Посполитої” (2007 р.).

Серед *польських науковців*, які комплексно або частково досліджували проблему діяльності Кременецького ліцею, варто, насамперед, назвати праці Д. Бовуа, Л. Заштовта, М. Ролле, М. Данілевичової, В. Петровського, О. Крісовського та ін.

Важливими для нашого дослідження є також роботи з *методології історії педагогіки*, які дають можливість розглядати досліджувану проблему з точки зору сучасних науково-теоретичних підходів, а саме: Л. Бородкіна, Л. Ваховського, Н. Гупана, М. Румянцевої, О. Сухомлинської, Л. Таран, В. Філатова, Б. Шпотова та ін.

Однак суттєвою прогалиною в зазначеному комплексі наукових праць вважаємо: зосередження наукової уваги авторів на висвітленні окремих аспектів діяльності ліцею, до яких відноситься просвітницька місія його викладачів та випускників; відсутність комплексного структурованого підходу до визначення специфіки діяльності Волинського ліцею порівняно з іншими навчальними закладами України та регіону; нестачу праць, в яких було б представлено цілісну історико-педагогічну картину діяльності випускників та викладачів ліцею протягом тривалого історичного періоду (XIX – початок XX ст.).

Отже, актуальність і недостатня вивченість проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **„Культурно-просвітницька діяльність викладачів та випускників Кременецького ліцею в Україні (XIX – поч. XX ст.)”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в межах комплексної науково-дослідної теми кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка „Становлення і розвиток педагогічного краєзнавства на Правобережній Україні (XIX – XX століття)” (державний реєстраційний номер 0106V005408). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 1 від 27.08. 2010 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 6 від 28.09. 2010 р.).

Мета дослідження полягає в цілісному вивченні специфіки змісту й форм культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею в XIX – на початку XX ст.

Завдання дослідження:

1. Здійснити науково-теоретичний аналіз становлення та розвитку Кременецького ліцею як історико-педагогічного явища.
2. З'ясувати головні передумови та чинники культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею в Україні у XIX – на початку XX ст.
3. Обґрунтувати історичну періодизацію та виявити головні тенденції культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею на кожному з етапів її розвитку.
4. Окреслити зміст та специфіку культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею.

Об'єкт дослідження – культурно-просвітницька діяльність Кременецького ліцею (XIX – початок XX ст.).

Предметом дослідження є сутність, зміст та специфіка культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею в XIX – на початку XX ст.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: *універсальні* методологічні підходи, а саме: закони діалектики (єдності одиничного, особливого й загального; єдності сутності і форми; переходу кількісних змін в якісні); а також системний, культурологічний, цивілізаційний підходи; *конкретно-методологічний* – наративний підхід; *прикладні* – історико-системний та історико-порівняльний; філософські засади соціально-історичних процесів (Є. Дмитрієнко, Є. Князева, О. Медушевська, В. Сагатовський, В. Філатов); концептуальні положення історії педагогіки (Л. Березівська, М. Богуславський, Л. Бородкін, Л. Ваховський, С. Золотухіна, Н. Гупан, Н. Побірченко, О. Сухомлинська); дослідження становлення та розвитку системи освіти на Волині (Н. Бовсунівська, С. Бричок, І. Гавриш, Т. Джаман, Л. Єршова, С. Жилюк, О. Іващенко, О. Костюк, І. Круковська, М. Левківський, В. Омельчук, В. Павленко, Ю. Поліщук, Н. Рудницька, Н. Сейко та ін.); історичні та історико-педагогічні дослідження становлення та розвитку Кременецького ліцею (С. Коляденко, М. Левківський, Н. Оболончик, М. Ролле, М. Данілевічова та ін.).

Комплекс **методів** дослідження представлено: загальнонауковими методами (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, узагальнення, ідеалізація, моделювання тощо) для здійснення аналітичної обробки архівних та інших наративних джерел; конкретно-науковими методами: історико-генетичним – для розгляду витоків Кременецького ліцею як соціокультурного явища; історико-порівняльним – з метою окреслення європейських традицій у діяльності навчального закладу в досліджуваній період; історико-типологічним – для визначення типів, видів, напрямів культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею в XIX – на початку XX ст.; історико-системним, що дає змогу стверджувати про системний характер культурно-просвітницької діяльності його викладачів та випускників; а також теоретичний аналіз вітчизняної та зарубіжної історичної літератури для розробки методології та аналізу історіографії дослідження; порівняльний аналіз діяльності Кременецького ліцею та інших навчальних закладів в Україні в досліджуваній період; якісний і кількісний аналіз архівних даних для створення цілісного опису культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею в XIX – на початку XX ст.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період XIX – початку XX століття. Нижня межа – 1803 р. – обрана у зв'язку з прийняттям „Попередніх правил народної освіти”, що сприяло розвитку освіти в різних регіонах України й уможливило становлення

Кременецького ліцею як унікального навчального закладу на Волині. Верхня межа – початок ХХ ст. – обрана у зв'язку зі зміною соціально-політичної ситуації в Україні та створенням соціокультурно відмінного освітнього середовища.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію підросійської України, де відбулося створення Кременецького ліцею і розповсюдилася діяльність його викладачів і випускників у досліджуваній період.

Джерельну базу дослідження складають: нормативно-правові акти, що регулювали систему освіти України у визначений період – розпорядження міністерства народної освіти Російської імперії, Статути та Положення про навчальні заклади тощо; архівні документи; наративні джерела: публікації на сторінках періодичної преси ХІХ – початку ХХІ ст.; мемуарні джерела; монографії, що представляють історичні дослідження різного часу видання; статистичні описи, календарі різних губерній та міст України.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що *вперше* у вітчизняній історії педагогіки комплексно розглянуто культурно-просвітницьку діяльність викладачів та випускників Кременецького ліцею у ХІХ – на початку ХХ ст., яка до цього часу не була предметом спеціального дослідження; простежено еволюцію її становлення протягом тривалого історичного періоду, визначено *тенденції* зазначеної культурно-просвітницької діяльності; окреслено *передумови* (історичні, соціальні, демографічні, географічні) *та чинники* (соціокультурні, соціально-політичні й соціально-економічні), що визначали її сутність та особливості; культурно-просвітницька діяльність викладачів і випускників Кременецького ліцею розглянута як історично зумовлене й культурно детерміноване історико-педагогічне явище, що передбачало звернення до культурно-просвітницької діяльності численних викладачів і випускників ліцею як історико-педагогічних персоналій; запропоновано й науково аргументовано її періодизацію у ХІХ – на початку ХХ ст. *Удосконалено* історико-педагогічне знання про становлення та діяльність ліцеїв в Україні, а також про можливості культурно-просвітницького впливу освітніх осередків на загальний соціокультурний розвиток середовища. *Подальшого розвитку* в дослідженні набули: систематизація історіографії проблеми культурно-просвітницької діяльності викладачів і випускників Кременецького ліцею; історико-педагогічна регіоналістика.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати та висновки можуть бути застосовані для розробки навчальних курсів з історії педагогіки, а також у практиці роботи сучасних навчальних закладів задля створення громадських організацій випускників навчальних закладів, відстеження традицій наступності поколінь навчальних закладів різного рівня.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом обговорення та представлення доповідей на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: *міжнародних* (IV Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих науковців „Наука, освіта, суспільство очима молодих” (Рівне, 2011), Міжнародній науковій конференції „Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі: тенденції і прогнози” (Умань, 2011); *всеукраїнських*: „Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства” (Київ, 2005), „Проблеми становлення та самореалізації творчої особистості майбутніх фахівців гуманітарного спрямування: зміст, форми та методи підготовки” (Хмельницький, 2010), „Психічне здоров'я особистості” (Рівне, 2011), I Всеукраїнському науково-методичному семінарі „Забезпечення наступності змісту в системі ступеневої вищої та післядипломної освіти: українські традиції та європейська практика” (Хмельницький, 2010); *регіональних* („Феномен ідентичності: зміст, структура та механізми формування” (Рівне, 2008); звітних науково-практичних конференціях викладачів та аспірантів Рівненського державного гуманітарного університету(2005 р., 2006 р., 2008 р., 2011р.).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження викладено в 11 одноосібних публікаціях автора, 7 з яких – у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 4 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 252 сторінки, з них 196 сторінок – основного тексту. У списку літератури вміщено 283 позиції, з них 92 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено його хронологічні й територіальні межі; сформульовано мету, завдання, предмет, об'єкт, наукову новизну, теоретичне, практичне значення, методи дослідження та його джерельну базу; визначено зв'язок роботи з науковими програмами й темами; подано відомості про апробацію та впровадження результатів наукової праці.

У першому розділі – „**Становлення та розвиток Кременецького ліцею як історико-педагогічна проблема**” – охарактеризовано базові теоретичні підходи та категоріально-понятійний апарат дослідження; здійснено історіографічний аналіз культурно-просвітницької діяльності викладачів і випускників Кременецького ліцею (XIX – початок ХХ

ст.); визначено головні передумови становлення культурно-просвітницької діяльності його викладачів та випускників.

Базові теоретичні підходи до вивчення окресленої проблеми представлено на *загальнотеоретичному* рівні (культурологічний і цивілізаційний підходи, синергетика, наративний підхід); рівні *галузевих* теорій (соціологічний підхід, історико-педагогічна персоналістика, історико-краєзнавчий підхід), а також *прикладних* теоретичних конструктів (історія повсякденності, педагогічна регіоналістика, теорія соціальних еліт).

Базовими у дослідженні визначено такі категорії і поняття: *культура* як провідна філософська культурологічна категорія, що концентрує в собі фонові характеристики культурно-просвітницької діяльності викладачів і випускників Кременецького ліцею у ХІХ – на початку ХХ ст.; *просвітництво* як діяльнісна категорія, притаманна і викладачам, і організаторам, і учням (випускникам) ліцею протягом усього досліджуваного періоду; *освіта* як організаційно-змістова характеристика категоріально-понятійного апарату дослідження, що визначала простір формування культурно-просвітницької діяльності викладачів і випускників ліцею і була значущим соціальним інститутом Російської імперії, в межах якого здійснювалася зазначена діяльність; *ліцей* як організаційна форма реалізації культурно-просвітницької діяльності всіх учасників освітнього процесу в хронологічних межах дослідження; *культурно-просвітницька діяльність* як результат категоріально-понятійного аналізу проблеми дослідження.

У результаті вивчення та аналізу історичних матеріалів визначено культурно-просвітницьку діяльність викладачів і випускників Кременецького ліцею як різновид діяльності членів педагогічного колективу ліцею та його вихованців, що була спрямована на поширення освіти й культури в середовищі самого навчального закладу та поза його межами.

Виявлено, що категоріально-понятійний аналіз окресленої проблеми дає можливість суттєво розширити його джерельну базу (особливо щодо визначення категорії просвітницької діяльності), залучити до дослідження наукові праці з кількох суміжних галузей знання, що підтверджує його міждисциплінарний характер.

Доведено, що джерельна база дослідження культурно-просвітницької діяльності Кременецького ліцею є підґрунтям для узагальнень щодо комплексності й цілісності розгляду визначеної проблеми. У дисертації виокремлено кілька основних груп джерел, як-от: джерела з історії освіти України, з історії освіти й культури Волині, з історії окремих навчальних закладів України, насамперед, гімназій та ліцеїв; наукові праці, в яких висвітлено діяльність Кременецького ліцею, окремих його викладачів, вихованців та організаторів. З'ясовано про наявність багатого фактологічного матеріалу щодо окресленої проблеми, який

представлено в архівних джерелах. Велике значення для повного історіографічного аналізу проблеми мають численні дисертаційні дослідження останнього десятиліття.

На підставі аналізу історичних джерел у дисертації здійснено періодизацію досліджуваної проблеми в контексті обраних хронологічних меж, а саме:

1) *гімназійний етап* культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Волинської гімназії (1803-1814 рр.) – від проголошення „Попередніх правил народної освіти” до підтвердження ліцейного статусу Волинської гімназії;

2) *ліцейний* (1814-1834 рр.) – до скасування ліцею як освітньої інституції;

3) *післяліцейний* (1834-1905 рр.) – від переведення кадрової та матеріально-технічної бази ліцею до університету св. Володимира до початку ХХ століття і відповідних змін у соціально-політичній ситуації в Україні.

У роботі визначено провідні передумови та чинники культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею. Доведено, що передумови мають пропедевтичний характер і визначають стан досліджуваного об’єкта на початку окресленого хронологічними межами періоду. Натомість чинники виявляють себе як пролонгований феномен і тому мають вплив на розвиток досліджуваного історико-педагогічного явища протягом усього досліджуваного періоду.

Виокремлено такі провідні *передумови* культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею, як історичні, географічні, демографічні та соціальні.

Головними *чинниками*, що визначали якісні й кількісні характеристики культурно-просвітницької діяльності викладачів і випускників Кременецького ліцею у ХІХ – на початку ХХ ст., стали: *соціально-політичні* (прагнення польської громади до статусу соціально-політичної еліти краю, наслідки приєднання Волині до Російської імперії, становлення нормативно-правової бази освітньої сфери в першій половині ХІХ ст.); *соціально-економічні* (зосередження великих латифундій переважно в руках польської шляхти, аграрні запити землевласників на освічену категорію працівників, передання навчальним закладам значної кількості поєзуїтських маєтностей); *соціокультурні* (освітні реформи Олександра І та наступних російських монархів, потреба в зростанні рівня освіти населення регіону, зацікавленість у збереженні польської громади як культурної еліти).

Доведено, що культурно-просвітницька діяльність викладачів і випускників Кременецького ліцею була окреслена цими чинниками, які спочатку зумовили виникнення унікального навчального закладу, а потім – його зникнення, що визначає суперечність досліджуваного історико-педагогічного явища. З’ясовано, що індивідуальна культурно-просвітницька діяльність викладачів та випускників ліцею відбувалася в різних (залежно від виділених етапів) соціокультурних умовах, а її успіх залежав від узгодженості дій

особистості й соціокультурного середовища – в Кременці, на Волині, на Правобережжі чи взагалі поза межами України.

Доведено, що зазначені передумови та чинники справили значний вплив на формування провідних тенденцій культурно-просвітницької діяльності ліцею у досліджуваній період.

У другому розділі – „**Зміст та форми культурно-просвітницької діяльності організаторів Кременецького ліцею та його педагогічного колективу**” – проаналізовано культурно-просвітницьку діяльність організаторів Волинської гімназії та їх значення у діяльності Кременецького ліцею; визначено місце та роль педагогічного колективу гімназії (ліцею) як осередку зазначеної діяльності в регіоні та Україні загалом.

Зроблено висновок про непересічний внесок видатних персоналій у культурно-просвітницьку діяльність усього педагогічного колективу Кременецького ліцею, особливо в період зародження цього навчального закладу. Зазначено, що організація і зміст його культурно-просвітницької діяльності була спрямована на утвердження польської культури та формування „молодої шляхти”. Доведено, що підтримка створення гімназії з боку, насамперед, місцевої польської шляхти забезпечила матеріально-навчальну базу ліцею, що стало підґрунтям культурно-просвітницької діяльності його викладачів і випускників.

У дослідженні проаналізовано організаторську та культурно-просвітницьку діяльність засновників Волинської гімназії: Гуго Коллонтая – громадсько-політичного діяча національного відродження польського народу XVIII – початку XIX століття, керівника Едукаційної комісії; Адама Чарториського – польського і російського політичного діяча, наближеного до Олександра I, учасника польського повстання 1830-1831 рр.; Тадеуша Чацького – польського освітнього й економічного діяча, історика, діяча Комісії народної освіти в Польщі наприкінці XVIII століття. На основі реалізації історико-педагогічної персоналістики як базового теоретичного підходу розкрито культурно-просвітницьку й організаторську місію кожного із зазначених вище діячів, що стало зразком для визначення рівня й змісту навчально-виховного процесу, який склався в гімназії, а згодом у ліцеї, і спричинило розповсюдження культурно-просвітницьких рухів як у середовищі навчального закладу, так і поза ним. Загалом же факт створення і діяльності Кременецького ліцею можна вважати підтвердженням успіху культурно-просвітницької діяльності відомих діячів кінця XVIII – початку XIX століття, втіленому в окремій освітній інституції, якою стала Волинська гімназія. Незалежно від етнокультурних (почасти навіть ідеологічних) оцінок діяльності ліцею, які надаються польськими, російськими чи українськими вченими, його заснування стало культурно-просвітницьким явищем, а діяльність – культурно-просвітницьким процесом, який має важливе значення не лише для України, але й європейської історії освіти.

У роботі визначено загальні характеристики культурно-просвітницької діяльності викладачів Кременецького ліцею. Доведено, що його культурно-просвітницька місія не могла бути зреалізована без відповідного кадрового забезпечення. Визначено головні проблеми, які поставали на шляху створення повноцінного викладацького складу Волинської гімназії: віддаленість Кременця від визнаних наукових і освітніх центрів – Вільна, Кракова, Варшави; вимоги до майбутнього освітнього рівня гімназії, яка мала стати вищим навчальним закладом – університетом з пропольським характером змісту й організації освітнього процесу; нерозвиненість культурного середовища міста, яке стало формуватися як культурно-просвітницьке явище якраз під впливом діяльності ліцею.

У складі педагогічного колективу Волинської гімназії виокремлено у контексті дослідження кілька груп:

1) викладачі Волинської гімназії, запрошені Т. Чацьким у період її заснування (головною характеристикою визначено наявний культурно-просвітницький потенціал, який склався протягом педагогічної діяльності в кінці XVIII століття);

2) викладачі гімназії, а згодом ліцею, для яких викладацька діяльність розпочалася саме у Кременці (провідна характеристика – формування культурно-просвітницької позиції на засадах культурницької місії ліцею);

3) викладачі й співробітники ліцею, які отримали освіту в цьому навчальному закладі і продовжили викладання у ньому після завершення навчання у Віленському чи інших університетах, або ж після стажування за кордоном (культурно-просвітницька діяльність цих викладачів має особливі характеристики – з одного боку, це вплив провінційності Кременця, з іншого – можливість отримувати освіту на ґрунті відомого осередку культури, створеного зусиллями відомих культурно-освітніх діячів сучасності).

У дослідженні виокремлено також чотири основних категорії викладацького складу ліцею: природничо-математична (викладачі математики, фізики, астрономії, природничих наук); мовно-літературна (викладачі мов і літератури); історико-філософська (викладачі філософії, історії, права, теології тощо); мистецька (викладачі малювання, співу, хореографії, музики). Зроблено висновок, що не всі його представники можуть бути визначені як такі, що здійснювали активну й плідну культурно-просвітницьку діяльність. Однак загалом педагогічний колектив Кременецького ліцею окреслений в роботі як культурно-просвітницьке середовище, результатом якого стало поширення освіти й культури в усьому регіоні.

Доведено, що рівень викладацького складу Кременецького ліцею, його розвиток протягом усього періоду існування наклали свій відбиток на культурно-просвітницьку діяльність окремих педагогів після скасування навчального закладу в цілому регіоні.

У третьому розділі – „Сутність та специфіка культурно-просвітницької діяльності випускників Кременецького ліцею у XIX – на початку XX ст.” – визначено головні характеристики культурно-просвітницької діяльності в середовищі вихованців Кременецького ліцею в період його існування; виявлено вплив ліцею на розвиток культурних традицій регіону; досліджено просвітницьку діяльність викладачів і випускників ліцею після його скасування – як в Україні, так і за її межами.

Доведено, що культурно-просвітницьке середовище Кременецького ліцею формувалося на достатньому фінансовому підґрунті. Відзначено, що Т. Чацький проявляв велику турботу про навчання найбільш здібних дітей, навіть якщо їх батьки не мали достатніх матеріальних статків. З цією метою були організовані конвікти, які давали змогу учням одержувати освіту, перебуваючи на повному утриманні гімназії. Для цього Т. Чацькому вдалося залучити приватні кошти представників місцевої громади та заможних шляхтичів з усього Правобережжя.

Доведено, що зміст навчання в Кременецькому ліцеї передбачав серйозне культурно-просвітницьке навантаження з огляду на наявні характеристики цілісності, комплексності, демократичності у виборі змісту освіти, особистісної спрямованості процесу навчання, відкритості системи знань не лише для учнів гімназії, але й для навколишнього соціокультурного середовища, представники якого брали участь у публічних іспитах вихованців, висловлюючи свою точку зору щодо рівня їх підготовки з того чи іншого предмета.

Культурно-просвітницька діяльність учнів Кременецького ліцею розглянута в кількох головних аспектах: як культурно-просвітницькі спроби у науковій, мистецькій, літературній творчості; як культурно-просвітницькі громадські рухи в учнівському середовищі; як культурно-просвітницька участь у дозвіллевих заходах. Визначено провідні форми культурно-просвітницької діяльності учнів Кременецького ліцею в період його існування як навчального закладу (1805-1834 рр.): наукові, мистецькі й літературні проекти вихованців; наукові та громадські товариства, створені самостійно або ж спільно з викладачами навчального закладу; участь його вихованців у культурно-мистецьких заходах, які проводилися в Кременці та поза його межами.

Зазначено, що культурно-просвітницькі громадські рухи в учнівському середовищі Кременецького ліцею представлено в історії цього навчального закладу у вигляді громадських (переважно добродійних) товариств, а також учнівських судів. Колективна форма наукової діяльності учнів ліцею виявлялася в роботі учнівських наукових товариств, починаючи з 1808 – 1809 рр. Доведено, що літературна творчість учнів Кременецького ліцею

створила підґрунтя для розвитку в середині XIX століття особливої літературної течії, відомої в наукових розвідках під назвою „українська школа”.

Відзначено, що культурно-просвітницька діяльність викладачів і випускників ліцею поширювалася на соціокультурне середовище, насамперед, Кременця. Цей вплив (і взаємовплив) здійснювався у таких провідних формах: публічні іспити учнів ліцею, виступи викладачів для мешканців міста; залучення учнів до приватних уроків, навчання дорослих вихованцями ліцею; можливість публікувати власні літературні та наукові праці у видавництві Глюксберга та ін.

Зроблено висновок, що просвітницька діяльність педагогів гімназії та ліцею поєднувалася із просвітницькою атмосферою середовища, в якому перебували вихованці; таким чином, освічене середовище було наділене синергетичними властивостями, що продукувало подальший науково-освітній розвиток і взаємозбагачення.

У результаті аналізу культурно-просвітницького впливу Кременецького ліцею на місцеве соціокультурне середовище визначено його головні *тенденції*: до наростання культурного впливу ліцею у місті та регіоні протягом першого десятиліття XIX століття; до поглиблення взаємодії культурних середовищ міста і навчального закладу протягом двох наступних десятиліть; до реалізації наступності в культурно-просвітницькій діяльності (від викладачів до випускників), яка виражалася у передачі міжпоколінневого культурного досвіду; до розширення напрямів культурно-просвітницької діяльності (література, поезія, природничо-математичні науки, мистецтво і музика, громадська діяльність, безпосередня педагогічна діяльність та ін.).

Окреслено головні *характеристики* культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею після його скасування. Відзначено, що більшість педагогів продовжили викладання в університеті св. Володимира, а також навчальних закладів Волині та інших міст України й Польщі, а також свою наукову, мистецьку, літературну діяльність.

Доведено, що серед відомих вихованців Кременецького ліцею, які після завершення навчання чи раптового скасування навчального закладу здійснювали навчання чи професійну діяльність у різних куточках України та за кордоном, можна виокремити кілька основних груп, а саме: члени наукових товариств, викладачі, дослідники; представники мистецьких напрямів, письменники, поети, перекладачі, художники, музиканти; професійні педагоги, вихователі, які реалізували себе в різних навчальних закладах чи у сфері приватної домашньої освіти як гувернери. У дисертації представлено характеристику культурно-просвітницької діяльності Вілібальда Бессера, Анжея Анжейовського, Кароля Качковського, Густава Олізара, Юзефа Коженювського, Бонавентури Клембовського, Ксаверія Яна

Каневського, Тимка Падури, Антонія Мальчевського, Шимона Заборовського, Мауриція Гославського, Томаша Олізаровського та інших викладачів та випускників ліцею.

Зроблено висновок про те, що наприкінці XIX – на початку XX століття можна стверджувати не про безпосередню діяльність випускників Кременецького ліцею, а про вплив культурно-просвітницьких ідей його викладачів та випускників на культурно-освітнє середовище завдяки опублікованим науковим, літературним, науково-популярним працям та творам музичного й художнього мистецтва.

У **загальних висновках** до дисертації підтверджено концептуальну ідею дослідження щодо визначення статусу ліцею як культурно-просвітницького осередку регіону завдяки реалізації певної сукупності передумов і чинників, впливу діяльності його викладачів і випускників на культурно-просвітницьке середовище, що зумовило відповідний синергетичний ефект.

1. У дисертаційному дослідженні здійснено науково-теоретичний аналіз становлення та розвитку Кременецького ліцею як історико-педагогічного явища. У зв'язку з цим подано характеристику базових теоретичних підходів до проблеми культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею у XIX – на початку XX століття як історико-педагогічної проблеми на різних рівнях теоретичного розгляду: *загальнотеоретичному* (культурологічний і цивілізаційний підходи, синергетика, наративний підхід); *рівні галузевих теорій* (соціологічний підхід, історико-педагогічна персоналістика, історико-краєзнавчий підхід); *прикладних теоретичних конструктів* (історія повсякденності, педагогічна регіоналістика, теорія соціальних еліт.

Визнано базовими та всебічно проаналізовано категорії і поняття „культура”, „просвітництво”, „ліцей”, „культурно-просвітницька діяльність”. У процесі дослідження сформульовано визначення культурно-просвітницької діяльності викладачів і випускників Кременецького ліцею як напряму діяльності членів педагогічного колективу ліцею та його вихованців, спрямованого на поширення освіти й культури в середовищі самого навчального закладу та поза його межами.

2. У роботі з'ясовано провідні *передумови та чинники* культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею у досліджуваній період. Передумови визначають стан досліджуваного об'єкта на початку окресленого хронологічними межами періоду. Натомість чинники мають вплив на розвиток даного історико-педагогічного явища протягом усього досліджуваного періоду. Виокремлено такі провідні *передумови* культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею: історичні, географічні, демографічні і соціальні.

Виокремлено головні *чинники*, що визначали якісні й кількісні характеристики культурно-просвітницької діяльності викладачів і випускників Кременецького ліцею у XIX – на початку XX ст., а саме: соціально-політичні, соціально-економічні, соціокультурні. Доведено, що зазначені передумови та чинники справили значний вплив на формування провідних тенденцій культурно-просвітницької діяльності ліцею у досліджуваній період.

3. У результаті історико-педагогічного аналізу досліджуваної проблеми здійснено *періодизацію культурно-просвітницької діяльності викладачів і випускників ліцею*, а саме:

1) *гімназійний етап* культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Волинської гімназії (1803-1814 рр.) – від проголошення „Попередніх правил народної освіти” до завершення процесу створення Волинської гімназії (ліцею); головними суб’єктами культурно-просвітницької діяльності стали організатори діяльності гімназії – Тадеуш Чацький, Адам Чарториський та Гуго Коллонтай, а також польська громада Волині, яка ініціювала й матеріально підтримувала створення гімназії за допомогою добродійних фундушів, адміністрація та викладачі Волинської гімназії, завдяки яким формувався освітній та інтелектуальний потенціал в соціокультурному середовищі регіону. Визначено головні тенденції культурно-просвітницької діяльності ліцею на даному етапі: зосередження культурно-просвітницької діяльності на рівні організаторів ліцею; накопичення методів і форм реалізації культурно-просвітницької діяльності;

2) *ліцейний етап* культурно-просвітницької діяльності (1814-1834 рр.) – до скасування ліцею як освітньої інституції, головними суб’єктами якої стали викладачі та учні Кременецького ліцею, що реалізували його соціокультурну місію в середовищі Волинського регіону і сприяли поширенню взаємовпливу культурно-просвітницької діяльності ліцею і середовища;

3) *післяліцейний етап* (1834-1905 рр.), що визначався здійсненням культурно-просвітницької діяльності в тих навчальних закладах, установах, регіонах, де доводилося жити й працювати його викладачам і випускникам – насамперед, в університеті св. Володимира та за межами України, а також реалізацією культурно-просвітницьких ідей в соціокультурному середовищі й науковим, науково-популярним і мемуаристичним оформленням їх діяльності. Зазначено, що кінець XIX – початок XX століття характеризувався не стільки безпосередньою культурно-просвітницькою діяльністю випускників Кременецького ліцею, скільки вагомим впливом її ідей на культурно-освітнє середовище – як в Україні, так і за кордоном.

4. У дослідженні окреслено значення організаторської та культурно-просвітницької діяльності засновників Волинської гімназії: Гуго Коллонтая – громадсько-політичного діяча національного відродження польського народу XVIII – початку XIX століття, керівника

Едукаційної комісії; Адама Чарториського – польського і російського політичного діяча, учасника польського повстання 1830-1831 рр.; Тадеуша Чацького – польського освітнього й економічного діяча, історика, представника Комісії народної освіти в Польщі наприкінці XVIII століття. На основі використання історико-педагогічної персоналістики як базового теоретичного підходу у дослідженні розкрито культурно-просвітницьку й організаторську місію цих видатних діячів.

У роботі визначено загальні характеристики культурно-просвітницької діяльності викладачів Кременецького ліцею. Доведено неможливість її реалізації без відповідного кадрового забезпечення діяльності цього унікального навчального закладу, яке передбачало наявність кількох груп викладачів: 1) запрошених Т. Чацьким у період заснування Волинської гімназії; 2) тих, чия викладацька діяльність розпочалася саме у Кременці; 3) викладачів-випускників ліцею. Доведено, що зміст навчання в Кременецькому ліцеї мав чітко окреслене культурно-просвітницьке спрямування з огляду на реалізацію принципів цілісності, комплексності, демократичності у виборі змісту навчального матеріалу, відкритості для навколишнього соціокультурного середовища.

У дисертації культурно-просвітницька діяльність учнів Кременецького ліцею представлена як: культурно-просвітницькі спроби учнів власної наукової, мистецької, літературної творчості; громадські рухи в учнівському середовищі; участь у дозвіллевих заходах у формах наукових, мистецьких, літературних проєктів, наукових і громадських товариств, участь у культурно-мистецьких заходах, що проводилися в Кременці та поза його межами.

Зроблено висновок, що просвітницька діяльність педагогів гімназій та ліцею поєднувалася із відповідною атмосферою середовища, в якому перебували вихованці; таким чином, освічене середовище набувало синергетичних властивостей, характеризувалося продукуванням подальшого наукового й освітнього розвитку та взаємовпливу його суб'єктів.

У результаті аналізу культурно-просвітницького впливу Кременецького ліцею на місцеве соціокультурне середовище визначено головні *тенденції* його становлення: вплив Кременецького ліцею на культурно-просвітницьке життя міста, регіону; передача міжпоколінневого культурного досвіду (від викладачів до випускників); розширення напрямів знання (література, поезія, природничо-математичні науки, мистецтво, музика і т.ін).

- наростання культурного впливу ліцею у місті та регіоні протягом першого десятиліття XIX століття; поглиблення взаємодії культурних середовищ протягом двох наступних десятиліть;

- реалізацію наступності у культурно-просвітницькій діяльності (від викладачів до випускників) ліцею, яка виражалася в передачі міжпоколінневого культурного досвіду;
- розширення напрямів культурно-просвітницької діяльності (література, поезія, природничо-математичні науки, мистецтво і музика, громадська діяльність, безпосередня педагогічна діяльність і т.ін.).

Доведено, що серед відомих вихованців Кременецького ліцею, які після завершення навчання чи припинення існування навчального закладу продовжували навчання або ж професійну діяльність у різних куточках України та за кордоном, можна виокремити кілька груп, а саме: вихованці ліцею, які продовжили *наукову діяльність* як члени наукових товариств, викладачі, дослідники в різних країнах світу; представники *мистецьких* напрямів (письменники, поети, перекладачі, художники, музиканти); *професійні педагоги*, вихователі, гувернери. Визначена культурно-просвітницька місія численних викладачів і випускників ліцею – Вілібальда Бессера, Анжея Анжейовського, Кароля Качковського, Густава Олізара, Юзефа Коженювського, Бонавентури Клембовського, Ксаверія Яна Каневського, Тимка Падури, Антонія Мальчевського, Шимона Заборовського, Мауриція Гославського, Томаша Олізаровського та ін.

У дисертації зроблено висновок, що започаткований на початку XIX століття навчальний заклад за кілька десятиліть зі *споживача* потенціалу культурного середовища краю став його *продуцентом*.

Здійснене дослідження не вичерпує проблеми культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею. *На подальшу наукову розробку* заслуговують такі її аспекти, як історико-педагогічний аналіз діяльності деяких менш вивчених персоналій викладачів і випускників ліцею; компаративний аналіз діяльності Кременецького ліцею та інших подібних навчальних закладів в Україні та в Європі; історико-педагогічний аналіз змісту культурологічних дисциплін, що вивчалися в цьому навчальному закладі.

Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в таких **публікаціях автора:**

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Даюк Ж. Ю. Культурно-просвітницька діяльність Кременецького ліцею у першій третині XIX століття / Ж. Ю. Даюк // Вісник КНУКіМ : зб. праць. – 2004. – Вип. 10. – С. 37–41.
2. Даюк Ж. Ю. Наступники Т. Чацького та підняття Крем'янецької гімназії до рівня ліцею / Ж. Ю. Даюк // Нова педагогічна думка. – 2004. – № 4. – С. 27–29.

3. Даюк Ж. Ю. Роль Кременецького ліцею у піднятті рівня освіти та культури південно-західного краю / Ж. Ю. Даюк // Наукові записки РДГУ : „Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти”. – 2005. – Вип. 30. – С. 39–42.

4. Даюк Ж. Ю. Культурно-історичні передумови виникнення Кременецької гімназії / Ж. Ю. Даюк // Наукові записки Острозької академії. – Остріг, 2006. – С. 83–93.

5. Даюк Ж. Ю. Оцінка діяльності Кременецького ліцею польськими та російськими діячами / Ж. Ю. Даюк // Наукові записки Острозької академії. – Остріг, 2009. – С. 107–116.

6. Даюк Ж. Ю. Антропоцентриська парадигма культурно-просвітницької діяльності Кременецького ліцею першої третини ХІХ століття / Ж. Ю. Даюк // Нова педагогічна думка. – 2009. – № 4. – С. 6–9.

7. Даюк Ж. Ю. Вплив Кременецького ліцею на культурно-просвітницькі традиції регіону (перша половина ХІХ ст.) / Ж. Ю. Даюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – № 54. – С. 166–170.

Інші публікації:

8. Даюк Ж. Ю. Волинський ліцей як осередок освіти та культури на Кременеччині (початок ХІХ століття) / Ж. Ю. Даюк // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. : „Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства”. – Київ, 2005. – Ч. 1. – С. 39–43.

9. Даюк Ж. Ю. Ідентифікаційні тенденції освіти на території правобережної України в кінці ХVІІІ – на початку ХІХ століття / Ж. Ю. Даюк // Матеріали регіон. наук.-практ. конф. „Феномен ідентичності: зміст, структура та механізми формування”. – Рівне, 2008. – С. 202–207.

10. Даюк Ж. Ю. Кременецький ліцей поч. ХІХ ст., як чинник культурно-освітнього розвитку регіону / Ж. Ю. Даюк // Матеріали Міжн. наук. конф. „Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі: тенденції і прогнози”. – Умань, 2011. – С. 81–83.

11. Даюк Ж. Ю. Культурно-просвітницька діяльність викладачів і випускників Кременецького ліцею (ХІХ – початок ХХ ст.): історіографія проблеми / Ж. Ю. Даюк // Матеріали ІV Міжн. наук.-практ. конф. студентів та молодих науковців „Наука, освіта, суспільство очима молодих”. – Рівне, 2011. – С. 133–134.

АНОТАЦІЇ

Даюк Ж.Ю. Культурно-просвітницька діяльність викладачів та випускників Кременецького ліцею в Україні (ХІХ – поч. ХХ ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Житомирський державний університет

імені Івана Франка, Житомир, 2011.

У дисертаційному дослідженні представлено комплексний аналіз культурно-просвітницької діяльності Кременецького ліцею в період його існування та просвітницької діяльності викладачів і випускників після скасування цього навчального закладу.

Охарактеризовано базові теоретичні підходи та категоріально-понятійний апарат проблеми дослідження; здійснено історіографічний аналіз культурно-просвітницької діяльності викладачів і випускників Кременецького ліцею (XIX – початок XX ст.); обґрунтовано головні передумови її становлення. Визначено головні характеристики культурно-просвітницької діяльності в середовищі вихованців Кременецького ліцею в період його існування; виявлено вплив ліцею на культурно-просвітницькі традиції регіону; вивчено культурно-просвітницьку діяльність викладачів і випускників ліцею після його скасування – як в Україні, так і за її межами.

Ключові слова: просвітництво, культурно-просвітницька діяльність, Кременецький ліцей, викладачі ліцею, випускники ліцею.

Даюк Ж.Ю. Культурно-просветительская деятельность преподавателей и выпускников Кременецкого лицея в Украине (XIX – начало XX в.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Житомир, 2011.

В диссертации представлен комплексный анализ культурно-просветительской деятельности преподавателей и выпускников Кременецкого лицея в период его существования и после закрытия.

Охарактеризованы базовые теоретические подходы и категориально-понятийный аппарат проблемы исследования. Произведен историографический анализ культурно-просветительской деятельности лицея на протяжении столетия. Определены главные факторы, влияющие на становление культурно-просветительской деятельности его преподавателей и выпускников.

Теоретическая база исследования представлена на общетеоретическом уровне (культурологический и цивилизационный подходы, синергетика, нарративный подход); на уровне отраслевых теорий (социологический подход, историко-педагогическая персоналистика, историко-краеведческий подход); на уровне прикладных теоретических конструктов (история повседневности, педагогическая регионалистика, теория социальных элит).

Всесторонне проанализированы категории „культура”, „просветительство”, „лицей”, „культурно-просветительская деятельность”. Сформулировано понятие „культурно-просветительская деятельность преподавателей и выпускников Кременецкого лицея” как вид деятельности членов педагогического коллектива и воспитанников, направленной на распространение образования и культуры в самом учебном заведении и в окружающей социокультурной среде.

В диссертации проанализирована культурно-просветительская деятельность организаторов Кременецкого лицея – Гуго Коллонтая, Адама Чарторыйского, Тадеуша Чацкого, а также их роль в создании и развитии этого учебного заведения. Определены главные характеристики культурно-просветительской деятельности в среде воспитанников лицея в период его существования. На основании изученных документов сделан вывод о культурно-просветительском значении воспитательной среды лицея. Культурно-просветительская деятельность его учеников представлена в нескольких аспектах: как культурно-просветительские образцы собственного научного, художественного, литературного творчества; как культурно-просветительское общественное движение в ученической среде; как реализация культурно-просветительской функции массовых мероприятий – публичных экзаменов, обучения взрослых и т.д.

Культурно-просветительская деятельность преподавателей и выпускников лицея реализовывалась в разных социокультурных условиях, ее успех зависел от согласованности действия личности и социокультурной среды – в Кременце, на Волыни или за пределами Украины.

В работе определены общие характеристики культурно-просветительской деятельности преподавателей Кременецкого лицея. Доказано, что культурно-просветительская миссия не могла осуществляться без соответственного кадрового обеспечения деятельности этого уникального учебного заведения.

На основе историко-педагогического анализа выявлена степень влияния Кременецкого лицея на культурно-просветительские традиции региона – как в Украине, так и за ее пределами. Среди известных воспитанников лицея, продолживших обучение или профессиональную деятельность после закрытия этого учебного заведения, выявлено несколько культурно-просветительских групп: члены научных сообществ, преподаватели, исследователи, работавшие в разных странах мира; представители различных направлений искусства (писатели, поэты, переводчики, художники, музыканты); профессиональные педагоги, воспитатели, гувернеры. Определена культурно-просветительская миссия многих преподавателей и выпускников лицея – Вилибальда Бессера, Анжея Анжейовского, Кароля Качковского, Густава Олизара, Юзефа Коженевского, Бонавентуры Клембовского, Ксаверия

Яна Каневского, Тимка Падурры, Антония Мальчевского, Шимона Заборовского, Мауриция Гославского, Томаша Олизаровского и др.

В работе обоснована взаимообусловленность культурно-просветительского влияния лицея и окружающей среды – города, региона. Определены главные тенденции развития культурно-просветительской деятельности преподавателей и выпускников лицея: возрастание культурного влияния лицея в городе и регионе в первой половине XIX века; развитие преемственности в культурно-просветительской деятельности, которая выражалась в передаче опыта культурно-просветительской деятельности; расширение направлений культурно-просветительской деятельности (литература, поэзия, естественно-математические науки, искусство и музыка, общественная деятельность, непосредственная педагогическая деятельность и т.д.).

Ключевые слова: просветительство, культурно-просветительская деятельность, Кременецкий лицей, преподаватели лицея, выпускники лицея.

Dayuk Zh.Y. Culturally-educational activity of teachers and graduates of Kremeneckiy lyceum in Ukraine (XIX – beginning of XX century). – Manuscript.

Dissertation for reception of the scientific degree of a candidate of pedagogical sciences in specialization 13.00.01 – general pedagogics and history of pedagogics. – Ivan Franko Zhitomir National University, Zhitomir, 2011.

The complex analysis of culturally-educational activities of Kremeneckiy lyceum in the period of its existence and educational activity of teachers and graduates of the lyceum after the cancellation of this educational institute have been introduced in the dissertation. Basic theoretical approaches and categorically-conceptual apparatus of research's problem have been characterized; analysis of historiography of culturally-educational activity of teachers and graduates of Kremeneckiy lyceum (XIX – the beginning of XX century) has been made; the main prerequisites of its becoming have been determined. The main characteristics of culturally-educational activity in surrounding of pupils of Kremeneckiy lyceum in the period of its existence have been distinguished; the influence of the lyceum on culturally-educational traditions of the region has been revealed. Culturally-educational activities of teachers and graduates of the lyceum after its cancellation has been studied in Ukraine and abroad.

Key words: education, culturally-educational activities, Kremeneckiy lyceum, teachers of the lyceum, graduates of the lyceum.